

SARUSI MIHÁLY

Csabától Almádiig, meg vissza

POMERIUMI JEGYZETEK V.

Elerre, elarra.

(Békés)Csabától (Balaton)Almádiig. Ide-oda.

Ott, helyben.

Helybe.

BOSZY, AZ ELSŐ SZLOVÁK SHAKESPEARE-FORDÍTÓ

Műfordító lelkipásztor, Boszy Mihály – Michal Bosý – (1780–1847) az első csabai, akinek az irodalomhoz köze van. Ráadásul ő az első szlovák, aki anyanyelvére fordította Shakespeare-t.

Csabai?... Mármost hogy nálunk is élt. Sőt.

Nem akármi! Persze ha tudjuk, hogy jó darabig (Tót-, avagy Nagy-) Csaba a világ legnépesebb szlovák települése, már nincs min fönnakadni.

Shakespeare és Csaba! Városunk és a világirodalom. Nem túl gyakori pillanatot.

Miközben kézírata... kiadatlan maradt.

Hogy beleveessen... a csabai – viharsarki – sárba? Beleragadjon. Kitzsítasson.

Innen? Hasonlóképp járt akkori teljes magyar és szlovák világunkkal.

Megvolt az oka.

Shakespeare színháza, színdarabjainak lelke, az angol lángelme szelleme és a jó kétszáz évvel későbbi kor hatalmas – világnagy – alföldi faluja, e tót közösség-köztség lelke...

Hasonló magyar faluban sem járhatott volna jobban.

Nem is járt.

Tán más sem bírta volna ki. Más is beleroppant volna?

Viszontagságos élete – mondhatni: botrányai – éppen hogy író-voltára utalnak? Író-lelkiségére? Fékezhetetlensége... Igen, túlérzékenysége tehetta.

Túl a tehetségen.

Az alkotás vágyán.

Hogy anyanyelvén kínálja fajtájának a nagy ánglus színműveit.

Vajh volt-e eredeti műve? Nem fordítás, nem. Ami kipattant belőle.

Nyilván főleg anyanyelvén.

Semmi nyoma.

Ha volt, elveszett.

A közönybe?

...na meg a bor és a pálinka?

Csabán? Láthatjuk, föltehetőleg máshol sem másképpen.

„Boszy Mihály Aszódról” tagja lett az 1810-ben Selmecebányán alakult „bánya-vidéki tanult társaságnak, melynek jelentős részét a szlovákok által betelepített magyarországi és szerbiai községek tanítói és papjai alkották” – olvassuk a világhálón (<https://albertievangelikus.hu/index.php/irasok/a-kozos-gyokerekes-a-kozos-hit-a-szlovak-evangelikusok-koltozesenek-okai>).

Shakespeare-drámákat fordított tóra, de azok kéziratban maradtak – tudjuk meg (akadunk föl rajta) elsőre Haan uramtól (Békés-Csaba 1991. 77).

1816: Boszy Mihály 36 éves tiszteletes lelkipásztor Csabán Uhrin Andrással. Tanult az oszgyáni és a soproni iskolában, 1799-től külföldi akadémiákra járt. Pongyelok (tót falu Gömör és Kishont vm-ben), Aszód, innét Csaba (1815-től?) a következő állomás. Német, magyar, szláv nyelvben jártas. Csabán 1815-től 1818-ig szolgál (Haan 170, 175).

A germánból fordította Shakespeare-t? Mert az angolt nem említik.

Boszy Csabán a 12. lutheránus lelkész volt. Haan ím így ír róla.

„12. Boszi Mihály. Ezen emberben a' bcsabai egyház rendkívül csalódott. Ő ugyan is egy classicus műveltségű, magas, szép testű férfiú, jó szónok, kellemes liturgus, de egyszersmind kicsapongó életű ember volt 's szerette a' borocskát, melly végtére annyira erőt vett rajta, hogy mindenféle elmebeli phantasiákba esvén kútba ugrani, magát és családját pisztollyal, beretvával kivégezni akarta, úgy hogy az egyház végtére megeléglvén maga viseletét, felsőbb helyre folyamodott. [Az] 1818^{ik} eszt[endő] Aug[usztusában] jelentek meg Csabán [a] kerületi Consistorium képpen ócsai Balogh Péter, báró Prónay Sándor, és Lovich Adám Superintendens, 's Boszyt hivatalától felfüggesztvén, melléje Administrotort rendeltek. Boszy azután egy ideig a' mezőberényi gymnasiumban mint rendkívüli tanár működött, később Becskerek mellett Aradácson, majd Jozeffy Pal Superint[endens] és iskola társa befolyásánál fogva Rima-Brezón lelkész lett, de itt is voltak mindig casusai, végre pedig post varios casus meghalt 1847^{ben}. Schakespeare néhány drámáit tóra fordította, de ez kéziratban maradt. Valamennyi gyermekéről elmondhatni, hogy az alma nem esik messze fájától. Fiai Sándor és Mihály katonák lettek, többször megvesszőztettek, sőt az egyik halálra volt ítélve, de a' vesztő helyen pardont kapott. Még most is megjelennek koronként Csabán rongyosan, mint koldusok és világcsalók. Boszy Aszódról jött Csabára. Soha a' szószerke föl nem ment, mi előtt egy meszely erős pálinkát föl nem hörpintett volna. A' helybeli mesterembereknél reggelig dorbézolt, 's ilyenkor óra hosszat tántorgott az uczákon és sorba beverte az ablakokat. – Azon kocsis, a' ki őt Aszódról Csabára hozta, a' parochia udvarán lehuzatta 's manu propria tizenkettőt vágott farára, csupán azért, hogy, úgymond, emlékezzék meg, mikor hozta őt ide. Esztelen!” (Haan 77)

Haan János „1818 nyarán megválasztatott adminisztrátornak a békés-csabai egyházba Boszy Mihály mellé, de még ugyanazon évben rendes lelkész lett.” – olvassuk Szinnyi J. Magyar írók élete és munkái c. művében Haanról (sorolva öt munkáját), ím, ígyen említve hősünket (l. arcanum.hu).

„1818. Kerületi Consistorium Csabán Boszy Mihály ügyében. Jelen voltak: ócsai

Balogh Péter egyetemes Fő Inspector, báró Prónay Sándor egyetemes al inspector* és Lovich

Adám Superintendens.” (Haan 108)

Ekkor fölfüggesztik. Bűnbánó levélben menti magát. Megírván, a nyakát beretvéval megmetszette, de megmentették.

Ím a levél Haan könyvében.

„Boszy Mihály lelkésznek egy levele. Eredetije az archívumban. 1818. június 20.

Tekintetes, nemzetes és vitézlő Uram! Megkülönböztetetten igen tisztelt Uram!

Az örökkévalóság kikötőjében rövidesen elnyerni készülvén azt a szigorú ítéletet, melyet többször arcátlanul kihívtam magam ellen, arra az egyre kérem tekintetes Uraságot, hogy ártatlan feleségemnek, akivel szemben a törökös és szörnyű zsarnokságot kegyetlenül gyakoroltam, aki soha nem mert senkinek panaszkodni és aki annak az esztelen fényűzésnek és ragyogásnak, melyet kimutatni bőven volt alkalmam, sohasem akart részesévé lenni, mint nemes asszonynak ártatlan gyermekeivel együtt eszközöljön ki oltalmat a nép dühével szemben, amely népet én különösen súlyosan megsértettem, oltalmat személyének és hozományának, amelyet én zavarodott elmével szintén megcsorbítottam. Egyedül rám hárul a bűn és a gyalázat és Isten iszonyú ítélőszéke előtt a végzés.

Nem voltam gonosz gyermekkoromtól fogva, de tönkretevé a dölyfösség és a gonosz társaságok által, melyek bőven akadtak, eljutottam a vadság fokára, melyet megtartottam és amely alatt boldogtalan feleségem nyögött.

Isten, a legigazságosabb bíró tart már hatalmában engem 'ez a hitszegő hűtlenül cselekszik és ez a pusztító elpusztít' Jes. XXI. 2.

Az igazságos dolgokat kérőnek és keresőknek, az igazságos dolgokat védelmezőknek osztályrészüll juttatja az Isten a győzelmet!

Oltalmat szerencsétlen feleségemnek Jézus Krisztus sebei által, akinek én durva Júdása voltam!

Isten az ő könyörületével átkarolja a világot. Én ki vagyok rekesztve? Nem futok el az Úristen és az Úr fiának, Jézus Krisztusnak keze elől, akinek dicsőség mindörökké még a bűnösökben is, akiket le kell sújtania. Amen.

Tekintetes Uraságotnak legalázatosabb szolgája

Boszy Mihály s.k.

*Isten hitszegő szolgája, az evangélikus
vallás örök szegényfoltja.*

Cím: Tekintetes, nemzetes és vitézlő Stummer János úrnak, nemes Békés vármegye rendes szolgabírájának, megkülönböztetetten tisztelt Uramnak.

Csaba.

JEGYZÉS: MIDŐN E LEVELET ILLETŐ HELYÉRE ELKÜLDÖTTÉ BOSZY A BIBLIOTHEKÁBA BEZÁRKÓZVÁN BERETVÁVAL NYAKÁT MEGMETSZETTE, AZONBAN A HALÁLTÓL MÉGIS MEGMENTETETT. (E jegyzet az eredetiben magyar nyelven szerepel.)” (Haan 185)

Hogy 1839-ből meg miről ne szóljon egy irat az Evangélikus Országos Levéltárban: „A kishonti esperességben az 1830-as években támadt torzszalkodásokról írott védőirata a perbe fogott Boszy Mihály rimabrézói lelkésznek”. „Kolbenheyer (Michael) contra Bosy 1839”...

További útja:1818–1820 között Boszi Mihály a mezőberényi gimnázium tanára, majd lelkész Becskerek mellett Aradácson, Rima-Breznón. Meghalt 1847-ben (Haan 77).

A szarvasi gimnázium egykori tanárai közt így szerepel: „Boszy Mihály (1818–1820)” (Szarvasi Krónika 23/2009. 83). „A szlovák nyelv oktatásában a szlovákul irodalmi tevékenységet is végző Boszy Mihály látta el (pl.: Shakespeare több művét szlovákra fordította)” (Lesfalvi Tibor: Szlovák és magyar polgári intézmények Szarvason 1918-ig c. ELTE-disszertáció, Bp. 2012. 91.)

1820, könyve: *Denkmal der Frau Caroline Thessedik geboren von Lissovényi*. Pest, 1820 (Haan L.: Békés vármegye hajdana I. 88-89.) Tehát ami megjelent tőle, magyarra fordítva a címe: *Lissovényi születésű Thessedik Caroline asszony emlékműve*. Vagy a teljesebb cím: *Denkmal der Carolina von Tessedik, geb. von Lissowiny gewidmet den Lebenden*, magyarán *Carolina von Tessedik (született von Lissowiny) emlékműve, amelyet az élőknek szenteltek*. Pesth: Trattner Ny., 1820. 40 p.; 18 cm. Bosy, Michal (17??-1847)” – nemzeti könyvtárunk, az OSZK leírása szerint.

Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái... a világhálón is elérhető. Ő ennyit tud róla: „Boszy Mihály ág. ev. lelkész, Békéscsabán 1816–18-ban. Munkája: Denkmal... Sh. több színművének tót fordítása kéziratban maradt. Novi Anales 1793. I. 75 Haan J. B. vm. I. 88.”

Dedinszky Gyula ezt írja róla A szlovák betű útja Békéscsabán c. könyvében (146, 176): „*Boszy Mihály: Shakespeare fordítások – Preklady Shakespeare*. Nevezett szerző csak pár évig (1815–1818) volt békéscsabai evangélikus lelkész. Itteni szolgálata, még inkább előző (?) mezőberényi professzorsága idején az angol költőóriás több színdarabját szlovákra fordította, mely fordítások azonban később elvesztek. Kortársai szerint igen sikerült volt Boszy munkája”. Majd a kötet végi adattárban összegezve: „Boszy Mihály. Előbb pongyeloki, majd 1815–1818 között békéscsabai lelkész, betegsége miatt lemondott állásáról, Rimaszombatban halt meg 1847-ben”.

A szlovák akadémia által 1967-ben Pozsonyban kiadott *Michal Bosý a ideový vplyv Jensej univerzity na rozhraní XVIII. a XIX. storocia* című, Mária Vyvjalová által jegyzett különnyomatban – a Slovenska literatura kötetből – 32 oldalon foglalkozik a szerző Boszy Mihállal (OSZK-gyűjtemény). A tanulmány címe magyarul így hangoznék: *Michal Bosý és a jénai egyetem ideológiai hatása a XVIII. és XIX. században*. Azaz... Lám, Boszy a jénai egyetemen is megfordult.

Hogy meg se álljon Csabáig?

...Berényig,... Rimaszombatig.

A szlovák történész tanulmányának lapalji jegyzetében a jelek szerint – a jelek szerint, mert hogy mi magunk nem értjük a szlovák szerző anyanyelvét, történészeinket/fordítóinkat meg nem érdekli e Boszy-dolog – lelkészünk latin nyelvű költeményeit közli, melyek aláírása „B(os)ý”. Ez „Úvodná básen k prvej časti Dilucidatio”, azaz bevezető verse a Dilucidatio (Magyarázat) első részéhez – olvassuk. Hogy az mi fán terem, szlovakista barátainknak kellene lépniük. Mi csak... bámulunk. Ámulunk. (Stb.)

A tanulmány német kivonatában látjuk: „Michal Bosý (1780–1847) de aus Hnúst'a in dem Malahont-komitat stamm” – azaz a Kishont megyei Nyustyából való (hogy a szomszéd faluban, Brézón is szolgáljon... Gömör-Kishontban). És hogy Sopron után a jénai egyetemen tanul. Végezetül, hogy mit követett el Boszy: „Aus den Shakespeare Dramen übersetzte er Hamlet, Machbet und Die zwei Herren von Verona” – a fordítógép szerint magyarul „Shakespeare-dramákból fordította le a Hamletet, a Machbetet és a Verona két urát”, míg (valójában) a harmadik mi más, A két veronai nemes.

Helyben vagyunk.

Nem sokkal előtte születtek az első magyar Shakespeare-fordítások.

Pozsony... Hol volt akkor még a szlovák Pozsony (Prešporok) a szlovák Csabához (Čaba-hoz) képest! Sehol. (Mert hogy az' időben az alföldi településen több szlovák élt, mint koronázó városaink eme – szóba került felföldi – egyikében.)

Shakespeare-fordító lelkészünknek ezért nem volt hová – kihez – fordulnia?

Az Evangélikus Országos Levéltár 1860-ban készült első összeírása szerint az itt megtalálható kéziratok között a „11: Boszy Mihály gyűjteménye” – magyarul ha valakit érdekelne, kiderülne, igaz-é, hogy lába kelt Shakespeare-fordításainak, illetve maradt-e utána saját maga alkotta mű kézirta?

Mindenesetre kicsit érthetetlen a magunkfajta irodalombarátnak, hogy Boszy Mihály iránt nem érdeklődik sem a dél-alföldi szlovák értelmiség (valójában nem vesz róla tudomást), sem a magyar irodalomtörténészek közül senki – miközben... a mienk is ő. Csabai szlovákoké (itt és Berényben, netán Szarvason fordította először szlovákra Shakespeare Vilmos műveit?), a magyarországi irodalomé (mert akkortájt, a XIX. század elején magyarországi volt az a világ, ahol megkísérelte e majdnem lehetetlen?). Meg hát persze a magamfajta alföldi

magyaré. Lehetne a soproni, gömöri, kishonti... (meg ki tudja, honnan valósi, *idevalósi*) honfiaké is. Nem akármi, amire vállalkozott. Ha nem is teljesítette ki. Mert lehetetlen volt?

Rég le kellett volna fordítani a tudomásunk szerint egyetlen komoly tanulmányt szlovákról magyarra, amelyet Vyvjalova Mária írt a Slovenska Literatura 1967-es kötetében. 32 tót oldalon át ismerteti mindazt, amit Boszy Mihályról megtudott. Minket is érdekelhetne!

Kit, ha nem minket.

Bosy/Boszy/Boszi/Bosi Shakespeare hőseivel – Hamlettel, Machbettel, Verona nemes férffíúival – küszködött?

Csabán (...) a hívei s paptársai között.

Nem lehetett könnyű.

Miközben hány hasonló eltékozolt étellel találkozol... Csabán innen, Csabán túl!

Írván írva.

SZOMORY FÜREDRŐL (ALMÁDIBAN)

Szomory Dezsőnek (1869-1944) A Balaton partján című tárcaválogatása 2021-ben jelent meg, ebben akadhattunk almádi írására. A kötet szerkesztője az író „újságprózájának” a Tóhoz kapcsolódó darabjait teszi elének az 1935–1940 közti évekből. Szomory az egyikben a nálunk tett kirándulását írja le.

A balatoni tárcák sorát az író siófoki élménybeszámolói vezetnek be, hogy a kötet majdnem egészét a Füreden töltött nyári és őszi heteiről szólók tegyék ki. A cikkek nyomán megelevenedik a Déliből Tapolcára tartó vonatot kísérő tündéri vidék, Füred gyönyörű állomása (aminek már híre sincs), a fürdőhely már akkor is kettévágó sorompó (ahol alkalmasint fél órát kell várakoznia), a Gyógytér és a Szanatórium (ahol 10 perc savanyúvíz-kúra 3 pengő), a borheti Kiserdő (bokraiba bódult borosgazdákkal), a tóra épített fa uszoda-fürdőház (ahol csodák csodájára nők és férfiak együtt fürödnek), a Kerek-templom (itt Jézus egyszerűsége jut eszébe). A Horváth-féle udvarház, ahol lakott, a vitorlás, amellyel „tovább hajóztunk Almádi irányában” („Almádiban van egy miniszter” – föltehetőleg Kánya Kálmán külügyerre gondolt). Sorjáznak tovább a majd’ száz évvel később is ismerős helyek és helyzetek: a Jókai villa, Blaha háza, Kisfaludy szobra az Ipoly szálló előtt, Arács a Koloska-völgygel, Tihany kétornyával és szerzeteseivel (Füred bencés főtisztelendő főkormányzóját „szeretik – az izraeliták” /is/), csendőr szobrász műterem-vityillója a hegyoldalban...

Szóval: „ez a legszebb táj ezen az égvilágon”, írja Szomory. Arról nem beszélve, hogy örvendhet a napnak kitárulkozó csinos hölgyek „babiloni combjainak”, míg mellette a barátnéja(?), (a Dante Beatrice-ját eszünkbe juttató) Beatrix,

shortban... Akivel nem tudja kifizetni a füredi üdülés költségeit, hogy emiatt utazzon Almádiba.

Szomory Almádifürdőn... 1938 szeptemberében. Utolsó füredi útjainak egyikén látogat mihozzánk, s írja le a Pesti Naplóban 1938. október 1-jén megjelent, Ezen az őszi reggelen... című tárcájában, mi végre is került felénk.

„Ezen az őszi reggelen áthajóztam Almádiba, Balázs Alfonz financierhez” – kezdi aznapi tárcáját. Hogy Balázs-e, sőt, Alfolz, nem tudhatjuk, valószínűbb, hogy nem a valódi nevét tette közkinccsé finaciális dolgokban utazó ismerősének, aki „pénzügyi szakember, egyben közgazdasági író, merném mondani közgazdasági filozófus.” Megszorult, pénzre van szüksége, hogy rendezze több hetes Füreden létének a számláját. „Olyan szerencsém volt, hogy mingyárt megtaláltam a strandon. Itt ült egyedül az őszi napban és a homokban.” Majd a község felől „halk harangszó hangzott s egy-egy sirály repült. Dél volt.”

A fővenyfürdőből kettésben távozva, „elhelyezkedvén egy kis kerti asztalnál a partmenti cukrászdában” kezdenek a kölcsönről tárgyalni a financierrel. Hol, nyilván a ma Liget kávéháznak nevezett, kikötő-közeli, Szent Erzsébet-ligetbeli vendéglőben ülhettek le.

Némi bevezető után az író rátér látogatása indító okára. „Szóval, ha még itt vagyunk Beatrixszel, csak onnan van, hogy nem tudunk elmenni. Tudniillik egy fillérünk nincs, hogy a számláinkat fizessük és utazzunk.” És arra kéri, segítse ki egy jelentősebb összeggel. A financier a kérést elhárítja, mondván, a ma gazdagjai számára keserűbb az élet, mint akiknek semmijük sincs. Ha pedig haza akarja juttatni a jövődöbelijének álmodott hölgyet, „Küldje át ide hozzám. Én szívesen hazaviszem Pestre az autómmal.”

Paff, mondhatnók. Pengőt nem ad (azért sem, mert „Itt nincs se bank, se szövetkezet, se semmiféle pénzintézet, de olyan tőkepenzes magán ember sincsen, akivel tárgyalni lehetne”), a nőjét viszont örömmel fölkarolja.

Így járt Szomory – legalábbis tárcabeli szereplője – Almádiban.

Valahogy csak visszajutott Beatrixéhez Füredre. Onnan meg – valahogyan – székesfővárosunkba.

Aztán abbamaradtak Szomory balatoni útjai. Még hogy öregedett! Weisz Móra – eredetileg így hívták – csúnya végkifejlet várt.

Füreden a Blaha Lujza utcában a saját régi nevével találkozott egy kis bolt cégtábláján... Mely füredi táj „se nem görög, se nem olasz, ez csak olyan magánosan, olyan fájdalmasan magyar”.

SZABÓ DEZSŐ ÁCHIMMAL

...Áchimról, Áchimmel, Áchimnál! Szinte.

Amire ki gondolt volna.

Van Békéscsabán Szabó Dezső utca. Jó kis utcanév-történet: 1851-ben Pokol (a Nagyszik szélén), 1910-ben Prónay, 1949-ben Sallai utca, amely 1992-től

viseli az író nevét. Ám semmi jelét nem látni annak (pl. Czeglédi Imre utca-névtárában), hogy az elnevező városatyák tudtak volna a harmadikutas (náci-és bolsiellenes) író-gondolkodó bármiféle kötődéséről városunkhoz. Mert hogy, mint Molnár József – a Nemzeti Parasztpárt egyik volt vezetője – írja Achim L. András élete és halála című, 2002-ben közreadott művében: Szabó Dezső Achimról mintázta Az elsodort falu főszereplőjét, Bőjthe Jánost, és Achimről külön tanulmányt is írt. Ez utóbbi 1938-ban jelent meg a Ludas Mátyás füzetek 40-41. számának címadó írásaként.

Achim... Molnárnál, és Szabó Dezsőnél is, aki Achim András című dolgozatára készülve ellátogat Csabára, hogy közvetlen tapasztalatokat szerezzen a Zsilinszky-fiúk által 1911-ben meggyilkolt parasztkirály világáról. Arról, hol, milyen körülmények közt, mely közösségben élve bontakozott ki az Ady által „egy nem teljesen sikerült Dózsa György”-ként emlegetett Achim-Áchim élete.

Szabó Dezső (Áchimhoz – és sokakhoz – hasonlóan) az ország lakosságának nagy többségét alkotó parasztságban látta a magyarság fölemelkedésének, egyáltalán, megmaradásának egyetlen lehetőségét. A parasztdemokráciában, amely képes megvédeni bennünket mind az idegen hódítóktól, mind a saját zsványainktól – a nagytőkétől és a nagybirtoktól egyaránt. Az Achim/Áchim által is követelt földosztás, a nagybirtok parasztkézre juttatásának réme indította az úri Magyarországot mindig, minden körülmények közt a parasztság szervezkedéseinek leverésére. Achim/Áchim keménysége, rendíthetetlensége, következetessége, a magyar parasztságba vetett hite készíthette Szabó Dezsőt arra, hogy a csabai parasztkirályt legnagyobb regényének főhősévé tegye.

Nem is kissé idealizálva jelenítve meg Achimot/Áchimot... Bőjthe Jánosként? Mire az író válasza: típusokkal foglalkozik, nem személyekkel. Azaz ő ilyennek reméli a parasztsággal a magyarságot győzelemre vivő eljövendő vezetőt (az ő szavával: vezért).

Szabó Dezső (1879–1945) az először 1919-ben megjelent Az elsodort falu második kiadásához írt előszavában emlegeti a főszereplője miatt őt érő bírálatokat. „A Bőjthe János-kérdés a legmélyebben érint, mert itt a művészet legnagyobb elhivatását akarják tagadni apró modern esztétikai elfogultságok kosztosai. Ezek szerint a) Bőjthe János valószínűtlen alak, b) a Jókai teremtményeinek világából való.

Mi nem valószínű Bőjthe Jánosban? Hogy egészséges? Hogy erős? Hogy okos és praktikus? Hogy megváltó akarata van faja iránt? Hogy parasztlányt vesz feleségül? Hogy épít és akar? Mikor sorra kérdeztem a kifogásolókat, egyik sem tudott határozott választ adni. Mert a vád oka itt nem az alakban, hanem a látó szemekben van. Hitvány pesti irodalmunk oda rothasztotta a közvéleményt, hogy a tisztaságot, az erőt, a megújulás heroikus vágyát rögtön a képtelenség képtelen vádjá illetti, mintha ezek nem volnának legalábbis olyan természetes megnyilatkozásai az életnek, mint a bomlasztás, a hazugság, a perverzitás.

Miért Jókai-féle alak? Van benne valami Jókai túlromantikus rajongásából, mely a szerelmet az abnormitásig hangsúlyozza az élet erőtenyezői közt? Van benne valami Jókai talaj-elrugó ideális tökéletességéből? Bizony ebben az egészséges, praktikus, sokszor tökéletlen emberben semmi efféle nincs...”

Molnár József megírja, honnan tudott Szabó Dezső Áchimról, ki irányította a figyelmét a csabai parasztszocialista pártalapítóra. Személyesen nem ismerte; egyik későbbi írásában említi, hogy az első háború előtt „Ady Endre egyszer egy Márvány utcai kis kocsmában Kaffka Margitnak és nekem háromnegyedórás előadást tartott a paraszti ügy akkor még élő úttörőjéről, a végtelenül gazdag életű, harcos egyéniségű Achim Andrásról. Soha nem hallottam Adyt valakiről ily hosszasan, ilyen mélyről jött melegséggel beszélni. Ettől kezdve figyeltem Achim pályáját. Mikor aztán szörnyű halála hírért vettem, megfogadtam, hogy bele fogom rajzolni a parasztságnak ezt a hatalmas emberi megnyilatkozását a jövő nemzedékek lelkébe.”

Bele is rajzolta... regényében. A későbbi, Áchimról ódat zengő széptanulmánya csak ráadás.

Azt is Molnártól tudjuk, hogy az író az 1930-as években találkozott Achim lányával, Achim Máriával és férjével, Medvegy Elemérrel, és ez juttathatta eszébe a megölt parasztvezért. Munkához látott, tanulmányozta a Zsilinszky fiúk poréneke iratait, és elutazott Békéscsabára. „De amint Szabó Dezsőnél lenni szokott, inkább csak érzelmeit vetette papírra a gyűjtött adatok helyett. Achim alakjában Az *elsodort falu* Bőjthe Jánosát jelenítette meg: 'Ady paraszt Apollója volt ő: a bőség, az erő, a szépség uralkodásra termett fejedelme. Ez a különös nevű paraszt a legszebb, a legmélyebben magyar típusok egyike volt. Hatalmas testében ijesztő erők feszültek s testének akarattalan pátosza népek mozdítására küldött vezért mondott. Roppant lépései alatt dobogott a föld, mint szerelmese közeledő lépteire az asszony szív. Az erő öntudata, az akarat biztonsága, az élet-hitté izmosodott meggyőződés parancsa áradt ebből a nagyon férfi férfiből...”

Hazátlannak, hazaárulónak mondták őt: aki a magyar földet az egyetemes magyarság hazájává akarta tenni. Felforgatónak, rendezavarónak nevezték őt: aki a XVIII. század közepén kezdődő magyar feltámadás legjobbjainak: a Kátóna Józsefeknek, Berzsenyieknek, Horváth Ádámoknak, Széchenyieknek, Batsányiaknak, Kölcseyeknek, Eötvösöknek, Petőfiknek, Arany Jánosoknak szent hagyományát folytatta a magyar parasztság felmentésére. És aki azok jogának rendjét akarta a nemzet történelmi életformájává tenni, akik minden élet forrásai...”

Szóval: Szabó Dezső a „magyar paraszt Toldi”-nak érzett, kamaszos csínytevésekre „örök népi Ludas Matyi”-ként hajlamosnak látott Áchimról is írt, Áchimmel tartott, Áchimnál (Achim népénél, minálunk, Békéscsabán is) járt. Megérdemli, hogy ne felejtjük el.

Mert, ím, ő is értőn közelített felénk.

GUBIS MIHÁLY DOLGAI

Behívták Misit a rendőrkapitányságra. A Búzapiacból lett Ferenc József teret megkoronázó Szabadság tér nevezetű hely és az Orosházi útból lett Horthy Miklós útra triplázó Bartók Béla sugárút sarkán magasodó megyei rendőr-főkapitányság III/III-as ügyosztályának egyik kies irodájába. (Persze, hogy kietlen, de hát viccelni csak szabad? Utólag.) (Ami persze... könnyű!)

Igen, a '80-as évek elején.

Amikor épp ránk szálltak. Nyaggatni kezdtek bennünket. Nyúztak – volna. Kit így, kit sehogy. Őt? Mert tán túl hangos volt. Természetéből adódóan barátkozó, nyíltan társalkodó, őszintén beszélő. Mármint hogy.

Annyira, amennyire.

Annyira azért nem, hogy a közvetlen környezete tudjon arról, miben sántikál. Azért az elhárításnak csak szemet szúrt.

Avagy csak kedvet kaptak hozzá?

Hangja, sőt, tekintélye van. Hasznukra lehet – hasznossá tehető? Egy kis szorítással?

Mert sérülékeny. Épp a természetessége miatt. Némi – több-kevesebb, inkább több – vadság, hirtelen mozdulatok, lány- (netán: asszony-)barát megnyilvánulások. És akkor pesti, sőt, szentendrei barátok. Művészek! Ajaj, nyilván ellenzékiek is. Sőt, csak azok?

Biztos nem, de.

Ha másra nem, szót érteni csak lehet vele. Rávenni erre, arra. Ha másképp nem megy, némi nyomásra.

Feleség, gyermekek. Kenyér.

Élni kell.

Valami állása azért csak került, munkakerülőnek nem vehették, hogy arra hivatkozva, avval húzzák csöbbe.

Bement. Hívták, menni kell. A felesége izgulhatott. (Más nem tudott a dolgról.)

– Rájuk borította az asztalt! – emlékezik harminc vidéki magyar esztendő múltán (időközben özvegyé vált) asszonya.

Arra kérték, ha néha ránéznek, beszéljen nekik arról, mit lát. Tapasztal. Abban a körben. Társaságában.

Kikérte magának.

Akkor megnézheti magát; tesznek róla, hogy nehéz legyen a dolga. A mindennapokban, a művészeti életben. Mindenben!

Akkor sem. Minek nézik őt?!

Tán ekkor szakadt el a cérna.

Mert föl pattant – hogy a közte és a nyomozó (politikai rendőrtiszt) eddig szilárdan álló asztal – szinte fölboruljon.

Szinte.

Elrohant.

Szerencsére kimehetett. (Mert aki egyszer oda bekerült.)

Hazaérve...

Ha nem is azonnal, de nekiállt a feleségével komolyabban tenni ellenük.

Pestről biztatták; mire föl, hogy így bánnak vele, azért is. Csakazértis.

Varsóban nyugati pénzen vett vadonatúj nyomdagépek ontották a röplapokat, s a Szolidaritásba beépített kommunista ügynökök könnyen lebuktathatták őket. Nem úgy a boroszlói (Wroclaw-i) ellenzékieket, akik megmaradtak a szitanyomatnál – olvasod a Nemzetben (2017-ben). Mert a szitát nem lehetett beazonosítani? S nem volt kommunista – vagy csak egyszerűen moszkovita (netán fizetett, avagy csak valamivel megszorított) – ügynök Misi (közvetlen környezetében. Amúgy nyilván került. Sőt!

A jelek szerint. Mert ő szitázott. Kegyetlenül! Rajk Lászlóék pesti butikjának. Amiről hogy tudott volna a kedves helybéli ávéhá. (Sőt, a III/III. sem.) (Pufajkásék pláne.) (Hogy a pártháziakról ne is beszéljünk.)

A felesége mondja pár éve, mit nem követte el annak idején. Meg hogy Misit is beszervezték volna.

Be, be.

Ezek, kit nem?

Máshol is működött ellenzéki nyomda. Már mint kisdud nagymező- (közepesen fejlett ipari és kereskedő-) városunkon kívül. Hodosán Rózsa (Demszky G., majd Magyar B. neje) írja Szamizdat történetek című (Bp., 2004) könyvében, hogy az 1980-as években Almádiban, a Kerekes vendéglőben/csárdában Demszkyvel kinyomtatták stencilgéppel a Hírmondó legfrissebb számát. Nyomtattak még Zamárdiban, Csobánkán, Pilisborosjenőn, Bócsán, Dunabogdányban... Beszélőt, miegyebet. A Balaton-felföldi csárda Szent-Iványi István (darab ideig itt élő) SZDSZ-es politikus, külügyi államtitkár anyjáié volt. (A lebuji hetvenes évekbeli nyitása idején magad is ittál ott egy dupla feketét.)

Hősünk özvegye mondja, nagy-magyar-alföldi helységünkben hogy s mint.

– Éjszaka, a konyhaasztalon. A műteremben soha, az közös volt a festőtársával. Beszélőt és lengyel Szolidaritás-kiadvány borítót nyomtunk. Másra sajnos nem emlékszem. Szentendrére sokat jártunk, emlékezetes este volt Öcsikééknél, mikor egy helyes srác azt mondta: „Megzsaroltak az anyám külföldi gyógyszerivel kapcsolatban, jelentenem kell rólatok is. Ezentúl fontos dolgot előttem ne mondjatok.” Többet én nem találkoztam vele, állítólag disszidált.

A kiszorítás egy módja volt ez is. Ki, a hazából. Mit magukénak éreztek.

A közös műhelyben képzőművészeti és üzleti célra nyomtattak szitával grafikákat. Nem csak hogy saját elképzeléseiket valóra váltsák, hanem hogy megéljenek. Meg persze ezeket a veszélyes dolgokat.

Aztán ő vitt az MDF-be. 1988 szeptemberében – a sikertelen (szaglászokkerülgette) augusztusi kezdeményezést követően – a Melós nevezetű művelődési

házban alakult meg a Magyar Demokrata Fórum helyi szervezete. Amikor elő-
álltak a szervezők, hogy itt az ív, tessenek kifáradni aláírni a belépést, ment,
aki ment. Mi kissé bénultan nézelődtünk. Mert ott a helyünk, sőt, nagyon, te-
szünk is épp eleget a változásért, de. Eddig, mondhatni, suttymban. Hogy ne
kerüljön veszélybe az állásunk. Mert hogy gyermekeinknek kenyeret ki ad, ha
nem mi, ha kirúgnak bennünket. Állami szerv munkatársaként, a pártállam-
ban... Ha a buktuk szele mintha már érzékelhető lenne is. A magamfajta ember
egész életét végigkísérte az óvatosság.

A nagyterem hátsó sorában ott figyel a városi pártbizottság egyik titkára.
Az teszi be a kaput, ha te is kimégy...

Kimék, vagy sē.

A Pártház folyosóján bandukolva, a hírügynökségnek híreket gyűjtve hal-
lottad, ahogy az egyik pártmufti azt mondta fő- és almufti társainak:

– Csak szervezkedjenek, legalább megtudjuk, kik vannak ellenünk!

Meg, meg.

Ellenük.

Igen jó kedvük volt erejük tudatában, még tán mosolyogtak is.

Csak hallottad, nem láttad őket.

Gyávaságod legyőzve csak kimentél és beírtad magad. Hogy a Fórum ezer-
százvalahányadik tagja legyél a hazában.

Kimentél, jó, de mitől bátorodtál meg?

A gyűlésen Misi ült melletted. Amikor az aláírásból visszajött, rám meredt,
és a rá jellemző módon szinte kérdőre vonva dörrent rád:

– Hát te, még itt vagy?!

Hogy lehettem.

Párttitkár ide, párttitkár oda, kimutattad a fogad fehéret.

Már az új évezredben jól kibabrált velem.

Almádiból hazatérve a Szent István téren, a Fiume előtt akkor futottunk
össze, amikor épp kilépett a kocsijából. Gyorsan a kezembe nyomott egy fa
falloszt – fából faragott óriás, hogy is mondjam kicsodát – az ugyanabból a fá-
ból igazított, két golyót tartalmazó, zacskó helyett inkább tarisznyával, hogy
cipeljem utána! Föl a művészház egyik, általa használt emeleti műteremlakásába.
Én kínlódtam, majd összerogytam a súly alatt, két karomban a megtermett
akármicsoda, és át a déli órákban zsúfolt korzón neki Misi emeleti művészott-
honának. S bőr a képemről tán akkor sült le éltemben először.

Végre fölérve megszabadultam a több mint kolonc félmázsás tehertől. Misi
persze végig röhögött. Kellott ez nekem... összefutni vele szülővárosunk Fő
terén.

Megnyugvasként széttekinthettem a barátom műteremlakásában. A falon
körben ugyanaz, több tucat változatban. Mondhatni kivitelben. Meztelen nő
széttett lábakkal. Ja, borzasan. Ki, hogy. Nem egyformák, hogy mégis ugyanazok

legyenek. Változatos össze-, valamint széttételben. Ki így tartotta a lábát, ki amúgy. Rád tekintve a mélyten mély.

Látván ámuldozásnak hitt megdöbbenésemet, fölajánlotta – fájdalomdíjként? –, hogy amelyiket akarom, nekem adja. Keresvén kutatva csak ráakadtam egyre. Vihetem?

– Látom, neked nem tetszenek a képeim.

Ugyanis azt az egyet nem ő alkotta.

Nem is kaptam meg.

Hogy a halála is rá jellemző legyen.

Valahol a külhonban, nemzetközi képzőművész-táborban, hogy ne távolkeleti művészársára boruljon annak szobra, kettejük közé ugrott. A dülőfélben lévő hatalmas alkotás és a szobrász közé. Megfogná? Eltéríteni az irányától? Hogy ne a barátjának tekintett idegen szobrászt üsse agyon.

Megtette az vele.

Igen, ő az egyik példa számomra. Hogy valaki lehet egyszerre nemzeti és egyszerre világpolgár.

Ha kissé vad, netán kócos, avagy épp duhaj. Balfogásra is bármikor kész.

Nyomdász vagy festőművész.

Gubis Miska.

Egyik könyvem címlapját ékíti legszebb műveinek egyike.

– Magyar és keresztény – vette észre elismerően, állami szolgálati Ladámra tekintve, az 1980-as évek végén, hogy a visszapillantó tükörről kis kereszt és nemzetiszín (igen, piros-fehér-zöld) szalag lóg.

Nem véletlenül léptünk az MDF-be.

Hogy most...

Ki erre, ki arra.

Ki meg a túlvilágra.

...Onnan ránk bazsalyogva?